

Geen aalmoezen geven, maar verantwoordelijkheid nemen

Een interview met Thomas Pogge

Duits filosoof Thomas Pogge woont en werkt sinds 1977 in de VS. Tot 2007 doceerde hij aan Columbia University. Momenteel is hij verbonden aan Yale University en Australian National University. Het leeuwendeel van zijn werk, dat erkenning geniet onder zowel filosofen en politicologen als onder juristen en economen, is gewijd aan de vraagstukken rond mondiale rechtvaardigheid, armoede en mensenrechten.

TvMR: U verdedigt de stelling dat de strijd tegen armoede er een is voor de mensenrechten van de allerarmsten. Hoe ziet u die relatie?

Pogge: Ik beweer niet dat armoede principieel een mensenrechtenkwestie is, of dat elk geval van armoede een mensenrechtenschending is. Maar bijna alle armoede die we vandaag in de wereld zien, is het gevolg van manifeste mensenrechtenschendingen, door de elite in landen waar er extreme armoede heerst, door welvarende landen en door de inwoners van welvarende landen.

TvMR: Kunt u wat verder uitleggen hoe armoede door welvarende landen veroorzaakt wordt?

Pogge: Wanneer je extreme armoede en vroegtijdige sterfte op institutioneel en op mondiaal vlak analyseert, kan je zien dat ze te wijten zijn aan de manier waarop de mondiale economische orde vormgegeven is. Het bestaande internationaal handelsregime draagt bijvoorbeeld bij aan armoede door de asymmetrische marktopening in de jaren negentig. Arme landen hebben nog steeds geen onbeperkte toegang tot onze markten en worden gehinderd door anti-dumpingsplichten, tarieven, exportsubsidies op landbouwproducten, enzovoort. Niet alleen zijn ze hierdoor incompetief op onze markten, maar ook op andere markten kunnen ze niet concurreren met zwaar gesubsidieerde exportproducten uit rijke landen. Doordat ze deze protectionistische maatregelen blijven doordrukken in het internationaal handelssysteem, dragen rijke landen in grote mate bij tot het wereldwijde armoedeprobleem.

Zo ontwikkelt er zich een heel systeem van ontzettend

Aagje leven*

gedetailleerde verdragen en conventies die de wereldeconomie structureren via regulering van handel, investeringen, leningen, patenten en intellectuele rechten, arbeidsvoorwaarden, milieubescherming enzovoort. De verantwoordelijkheid voor deze regels en hun voorzienbare gevolgen ligt bij de regeringen van machtige landen die tijdens internationale onderhandelingen een verpletterend voordeel hebben door hun macht en expertise. Hun onderhandelaars slagen er telkens opnieuw in de regels te buigen in het voordeel van hun regeringen, bedrijven en burgers. Vaak worden de regels zo gevormd dat ze voorzienbaar veel schade toebrengen aan armen wereldwijd – schade die vaak minstens in algemene statistische termen vooraf kan worden ingeschat.

Er zijn ook minder duidelijke regels die grote negatieve effecten hebben op de levensomstandigheden in arme landen. Neem nu de internationale privileges die eender welke persoon of groep die de effectieve macht heeft in een minder ontwikkeld land, toelaten om de natuurlijke bronnen te verkopen of leningen aan te gaan in naam van dat land onafgezien van zijn democratische legitimiteit. Het feit dat ze grondstoffen kunnen kopen van wie toevallig de macht uitoefent komt de rijke landen goed uit. Het is echter verwoestend voor de bevolking van arme landen omdat die privileges onderdrukkende en niet-representatieve machthebbers de mogelijkheid geven zichzelf in het zadel te houden met geld uit buitenlandse leningen en grondstoffenhandel. De privileges moedigen aan tot gewelddadige machtsovernames, wat verklaart waarom er zoveel burgeroorlogen en coups plaatsvinden in arme landen, vooral in Afrika. Dit is een ander voorbeeld van hoe de internationale orde die door de rijke landen in stand wordt gehouden, armoede en onderdrukking verergert. Het toont aan dat morele reflectie nodig is, over de interactie tussen staten, maar ook over de basisstructuur van mondiale regelgeving en de effecten ervan op fenomenen als armoede.

TvMR: Hoe zijn wij, inwoners van welvarende landen, dan verantwoordelijk voor armoede?

Pogge: Aangezien onze welvarende landen min of meer democratisch zijn, delen wij burgers een zekere

* Aagje leven is assistent in het Centrum voor Grondslagenonderzoek van het Recht, Faculteit Rechtsgeleerdheid, K.U.Leuven.

verantwoordelijkheid voor de regels die onze regeringen in onze naam onderhandelen, en dus ook voor de menselijke kost die deze regels doorheen de wereld opleggen.

Filosofen maken reeds lang het onderscheid tussen twee manieren waarop iemands gedrag causaal verbonden kan worden aan het lot van iemand anders. Je kan iemand anders actief schade toebrengen en daarmee misschien een negatieve plicht schenden (zo genoemd omdat ze vereist dat je je ergens van onthoudt, dat je iets niet doet). Of je kan passief nalaten iets te doen dat schade van een ander zou afwenden, daarmee mogelijk een positieve plicht schendend. Aan dit verschil wordt veel belang gehecht. Stel dat je beslissing bepaalt of een kind sterft of blijft leven. Als je beslist om een kind actief te verdrinken, schend je een dwingende negatieve plicht niemand te schaden. Als je passief beslist een kind dat reeds in gevaar is niet te redden, schend je een wat minder dwingende positieve plicht tot bijstand.

Dit verschil is belangrijk om te begrijpen wat mensenrechten zijn. Naar mijn mening schend je geen mensenrechten als je nalaat anderen in nood te redden of te beschermen of te bevoordelen. Je bent pas een mensenrechtenschender als je actief schade toebrengt aan anderen, of hieraan bijdraagt. Zelfs in deze zeer enge zin zijn de welvarende landen en hun inwoners mensenrechtenschenders omdat ze zeer onrechtvaardige internationale institutionele regelingen opdringen aan veel armere bevolkingsgroepen. Om precies te zijn: een mondiale economische orde waaronder, voorzienbaar en vermijdbaar, de mensenrechten van miljarden mensen onvervuld blijven. De mondiale institutionele orde is niet natuurlijk of voorbestemd, maar met zorg vormgegeven en geïmplementeerd door onze regeringen die ze ook, met minimale kosten voor de rijken, anders hadden kunnen vormgeven zodat ze minder ernstige armoede zouden veroorzaken. Mede verantwoordelijk als we zijn voor de keuzes van onze regeringen, moeten wij onze verantwoordelijkheid voor dit leed erkennen en opnemen, en de noodzakelijke institutionele hervormingen, bijvoorbeeld van het WTO-verdrag en de daarbij horende internationale gouvernementele organisaties, steunen.

TvMR: Betekent dit dat we geen positieve verplichtingen hebben ten opzichte van de armen?

Pogge: Integendeel. Velen hebben me bekritiseerd omdat ik positieve verplichtingen verwerp. Die critici vergissen zich. Ik laat positieve verplichtingen aan de kant en concentreer me op negatieve verplichtingen omdat het ergste lijden in deze wereld vermeden zou worden, ook als rijke landen enkel hun negatieve verplichtingen zouden nakomen. Bovendien heerst er, vooral in de Angelsaksische landen, grote onwil om

positieve verplichtingen serieus te nemen. Velen hier verwachten dat argumenten in naam van de allerarmsten beroep zullen doen op positieve verplichtingen, op liefdadigheid – zoals de beroemde argumenten van Peter Singer. Ze zijn lang blootgesteld aan deze argumenten en velen staan klaar om ze af te schrijven. Ik ben het toevallig eens met veel van wat Singer zegt, maar ik ontwikkel, in plaats en los daarvan, argumenten die enkel beroep doen op de negatieve verplichting niet te doen wat voorzienbaar en vermijdbaar leed toebrengt, argumenten om onze verantwoordelijkheid te nemen. Zulke argumenten hebben een veel stevigere basis in (vooral het Angelsaksische) morele gedachtegoed.

TvMR: Welke institutionele oplossingen stel u voor om de situatie van de allerarmsten te verbeteren? Hoe probeert u impact te hebben op de realiteit?

Pogge: Een van mijn hervormingsvoorstellen is een betekenisvolle aanpassing van de internationale privileges door ze te verbinden aan een minimale legitimiteitsstandaard. Machthebbers zouden deze privileges niet internationaal mogen aanwenden tenzij ze op binnenlands niveau een minimum aan steun genieten, de mensenrechten vrijwaren en regeren met het oog op het welzijn van de bevolking,

Een ander voorstel zou de hoeveelheid geld die beschikbaar is voor de uitroeiing van armoede verhogen. Een sterk ongelijke inkomstenverdeling versterkt zichzelf door de rijken meer macht te geven bij het treffen van institutionele regelingen op alle niveaus. Je kan dit tot op bepaalde hoogte compenseren door fondsen voor ontwikkeling door te sluizen naar de armen (niet noodzakelijk naar of via hun regeringen). Ik stel dus een 'global resources dividend' voor waar een fractie van de waarde van de grondstoffen die wereldwijd gebruikt worden (zoals lucht, water en grond waarop vervuulende stoffen gedumpt worden) zou afgeleid worden naar een fonds uitsluitend bestemd voor armoedebestrijding. Er is jaarlijks zowat 300 miljard dollar nodig om het armoedeprobleem ernstig aan te pakken – vergeleken met de ruwweg 8 miljard die de welvarendste landen nu jaarlijks uitgeven aan officiële ontwikkelingssamenwerking voor sociale basisdiensten. Drie honderd miljard dollar lijkt ontzettend veel maar het is minder dan een procent van het bruto nationaal product van rijke landen en dus heel betaalbaar voor iets wat zo broodnodig is.

Een ander project waaraan ik de laatste jaren heb gewerkt met een internationaal, interdisciplinair team (met steun van de Australian Research Council, de BUPA Foundation en de Europese Commissie) probeert een complementair patentsysteem te installeren voor farmaceutische producten. Het huidige regime, dat geïnternationaliseerd werd door de TRIPS akkoorden (deel van

het WTO-verdrag) heeft de productie van generische geneesmiddelen effectief gestopt en hierdoor blijven armen wereldwijd verstoken van toegang tot deze medicijnen, met desastreuze gevolgen, onder andere voor de verspreiding AIDS. We proberen de toegang van armen tot geavanceerde geneesmiddelen te herstellen en te verbeteren. Het basisidee is een mondiaal Health Impact Fund (HIF) op te richten, gefinancierd door welwillende regeringen, dat farmaceutische vernieuwingen vergoedt op basis van hun mondiale gezondheidsimpact. Om deze vergoeding te krijgen voor een nieuw medicijn zou de uitvinder toegevingen moeten doen wat betreft de verkoopprijs ervan. Die toegeving zou op twee manieren kunnen gebeuren. Ofwel kan de uitvinder gevraagd worden permanent afstand te doen van de wereldwijde marktexclusiviteit van zijn medicament. Dit zou generische competitie toelaten die de prijs van het medicijn snel zou drukken tot ongeveer de productiekost. Ofwel zou men de uitvinder kunnen vragen om gedurende een bepaalde vergoedingsperiode de wereldwijde verkoopsinkomsten van zijn medicijn over te dragen. Dit zou de uitvinder ertoe leiden zijn prijs te doen zakken tot het punt waarop de vergoeding voor gezondheidsimpact uit de verkoop van nog meer medicijnen even groot is als de productiekost ervan. In beide gevallen zouden farmaceutische vernieuwers voor elk van hun nieuwe medicijnen de mogelijkheid hebben hun monopolie te laten varen ten voordele van een alternatief dat de ontwikkeling van nieuwe geneesmiddelen met hoge impact ruimschoots vergoedt zonder armen uit te sluiten van het gebruik ervan. De twee belangrijkste effecten van zulke hervorming zouden zijn dat enerzijds de farmaceutische en biotechnologische industrie sterkere incentieven zouden hebben om onderzoek te doen naar remedies voor ziektes die vooral de armsten treffen, ziekten die in het huidige systeem verwaarloosd worden. Anderzijds zouden ze, een keer ze zulk HIF-gesteund medicijn ontwikkeld hebben, sterke incentieven hebben om ervoor te zorgen dat het toegankelijk is en gebruikt wordt door iedereen die er baat bij kan hebben. Het dienen van arme patienten zou zo winstgevend worden.

TvMR: Hoe kan een filosoof volgens u zinvol bijdragen tot het armoededebat?

Pogge: 'Filosofie' betekent 'liefde voor de wijsheid' en wijsheid, zo zou je kunnen zeggen, is begrijpen wat belangrijk is. Voor vele tijdgenoten, filosofen inbegrepen, komt de vraag wat belangrijk is neer op datgene waarom wij geven. Dat is een paradoxale reductie want mensen – zeker aan het begin van hun volwassen leven – geven er heel erg om dat datgene waarom ze geven de moeite waard is. Filosofen hebben ons de laatste tijd weinig manieren gegeven om datgene waarom we geven te evalueren en kritisch te aan te passen. Velen hebben de zoektocht naar

zulke standaarden opgegeven omdat ze onlosmakelijk verbonden zouden zijn aan gedateerde metafysica of niet compatibel met het pluralisme van multiculturele samenlevingen. En sommigen zagen het als hun taak ons te genezen van een ambitie die door hun reductio-nisme wordt voorgesteld als onvervulbaar. We moeten van filosofen verwachten dat ze ons opnieuw interessante dingen te vertellen hebben over wat belangrijk is en, meer specifiek, over wat moreel van belang is. Wanneer ze dat doen, kunnen ze substantieel bijdragen tot de strijd voor mondiale rechtvaardigheid – door de horzel, of het geweten als je wil, van de maatschappij te zijn. Dit vraagt onderzoek, niet alleen in de morele of zelfs politieke filosofie, maar ook in economie, gezondheidsbeleid, politieke wetenschap, geschiedenis en recht, want een adequate behandeling van de mondiale rechtvaardigheidsproblematiek vereist heel wat feitenkennis, evenals kennis van oorzakelijke verbanden en historisch-politieke mogelijkheden. In dit transdisciplinair denkwerk hebben politieke filosofen een groot voordeel ten opzichte van 'professionals' in de andere velden, en de economie en de politieke wetenschappen, waar de druk tot conformiteit veel groter is, in het bijzonder. Politieke filosofen weten dat, wat ze ook zeggen, ze noch consultancy opdrachten noch overbetaalde opdrachten voor de Wereldbank of het IMF, noch bladzijden in *The Economist* zullen aangeboden krijgen. Evenmin zullen ze door hun collega's afgewezen worden omdat ze de heersende leer in vraag stellen. Ik sta er vaak versteld van hoe sterk die conformiteitsdruk is in de academische economie en hoeveel van het werk in die discipline achterstevoren wordt gedaan: vertrekend bij de gewenste conclusies om zo tot ondersteunende argumenten te komen. Zolang de politieke filosofie enigszins marginaal blijft, is de conformiteitsdruk niet te groot en wordt deze in ieder geval ook gedeeltelijk gecompenseerd door het feit dat er in de academische filosofie veel sympathie is voor buitenstaanders, excentriekelingen en underdogs. Om die reden verwacht ik meer goed, onbevooroordeeld, multidisciplinair werk over mondiale rechtvaardigheidskwesties van de huidige jongere generatie van politieke filosofen dan van academici in andere disciplines. Ik ken er heel wat en ben onder de indruk van hun bereidheid te leren wat ze moeten weten en om zelfstandig na te denken.